

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

D R A U G A S

Saturday supplement

1991 m. birželio mėn. 1 d. / June 1, 1991

Nr. 107(22)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Estų poetas gvildena sovietinę imperiją

Dar prieš keletą metų, kai Baltijos valstybės atrodė tebesančios pasmerktos ilgai nelaisvei, estų poetas Jaan Kaplinski buvo pradedęs žiūrėti į pasaulį iš budistinio taško, pakilti virš istorijos ir politikos. Tačiau atrodo, kad Estijos žygis į nepriklausomybę pakeitė poeto perspektyvą. New York'e leidžiamame žurnale *The National Review* balandžio 15 dieną išspausdintame straipsnyje „Atilai mirus“ Kaplinski atkreipia savo žvilgsnį į sovietinę imperiją, ją įrikiuoja į istorijoje iškilusių ir žlugusių imperijų eiseną.

Sovietų Sąjunga, rašo Kaplinski, yra revoliucinio, nepaprastai smurtinio senosios Rusijos imperijos pertvarkymo išdava. Naujoji visuomenė pasižymėjo kraštutiniu mesianizmu ir jos pagrindinis uždavinys buvo kovoti su priešais, kuriuos ji matė visur. Todėl ši sovietinė visuomenė buvo labai karinga ir militaristiška — faktas, kurį nuspėjo marksistinė retorika, tvirtindama, kad Sovietų Sąjunga esą paveldėjusi Vakarų humanistinę tradiciją. (Beje, šis nostalgiskas tvirtinimas kartkartėmis pasigirsta ir buvusių lietuvių komunistų pasisakymuose.)

Estų poetas tebesistebi, kad Raudonosios Rusijos kruvinas iškilimas ir jos barbariški veiksmai susilaukė daugelio rusų ir Vakarų Europos intelektualų entuziastingo pritarimo. Jis aiškina tą buvusių bolševikų populiarumą kelių palankių veiksnių sutapimu. Pirmasis pasaulinis karas, tas Vakarų civilizacijos „bandymas nusižudyti“, sukrėtė šviesiausių Vakarų pasaulio protus ir pastūmė juos ieškoti ko nors visiškai naujo. Kai kurie pasamoniškai (ir pusiau mitologiškai) žavėjosi paslaptingąja motuše Rusija. Visa tai išnaudojo bolševikų režimas, sukūręs iki tol neregėtą propagandos mašiną. Bolševikams pavyko sukurti antarą, platoniską tikrovę, su archa-

iškais mitais ir žmonijos ilgiesiu sutapusi Raudonojo rojaus įvaizdį.

Pasak Kaplinski'o, mes visi norim, kad pasakos virstų tikrove, bet jokia valstybė anksčiau nebuvo pasiskelbusi, kad ji esanti iškūnijusi pasaka.

Iš tikrųjų, rašo poetas, tai, ką Sovietų Sąjungoje vadino komunizmu ar socializmu, tiksliau vadinti nuolatinio karo stoviu, kuris tebesitęsia ir dabar. Sovietų Sąjunga tapo viena iš dviejų pasaulio karinių supergalybių, bet ilgai nebepajėgė išmaitinti, apginti ar apgyvendinti savo piliečių. Ir jos elito nariai suprato, kad imperija grimzta į gilią krizę. Tačiau Gorbačiovas ir kiti pasiūvusieji reformuoti imperiją susiduria su jiems neišvengiama problema — jų imperija buvo statoma ir perstatoma kaip militaristinė, grobianti valstybė. Iš carų Rusijos paveldėtos labiau civilizuotos ir išbalansuotos struktūros tapo nuosekliai sunaikintos ir grįžimas į jas atrodė desperatiškai sunkus.

Kaplinski'o nuomone, Vakarų sovietologai klysta, kai jie ima gretinti Sovietų Sąjungą su daugiau ar mažiau normaliomis imperijomis, kaip Romos ar Rusijos carų. Šiandienos Rusija yra karingų barbarų genties pakeista ir valdoma imperija, nesilaikanti įstatymų, normuojančių civilizuotų tautų istoriją. Sovietinė ideologija iš tikrųjų buvo patologiška, rašo poetas. Liguistumas buvo laikomas sveikata, ir atvirkščiai. Be atvangos buvo bandoma „išgydyti“ žmones nuo sveiko proto ir normalaus elgesio. Imperija visiškai sutapatino save su savo liga. Ar ji gali išsigydyti nesubyrėdama?

Kaplinski tvirtina, kad sovietinė imperija ne tiek panaši į Arabų Kalifato ar Romos imperijas, kurios išsilaikė daug šimtmečių, kiek į trumpalaikes imperines valstybes, kaip hunų ar makedoniečių. Kaip ir šios valsty-

Svarus įnašas mūsų tarmių mokslan

VYTAUTAS A. JONYNAS

Jonas Užpurvis. TRYS KALBINĖS STUDIJOS. Lietuvių Saugų tarmė; upės ir miesto vokiško pavadinimo „Memel“ kilmė ir Donelaičio „Keturių metų laikų“ kūrybos eiga. Paruošė Vilius Peteraitis. Viršelis ir žemėlapis — Ansas Lymantas. Redakcinė komisija: Martynas Brakas (pirmininkas), Ansas Lymantas, Vilius Peteraitis ir Balys Račkauskas. Chicago: Mažosios Lietuvos fondas, 1990. 263 puslapiai. Kartu su kasete „Lietuvių Saugų tarmė“, įkalbėta Jono Užpurvio. Kaina — 40 dolerių. Gaunama „Drauge“.

Nebuvo jokio pasiskirstymo vaidmenimis, nebuvo (nes negalėjo būti) jokio slapto sandėrio. Pats gyvenimas nuskyrė, kas puirenta išėivijai lituanistikos dirvuos ir kas patikėtina likusiems tėvynėje. O tokiu, tenykšiams paliktu baru, buvo, žinoma, kalbotyra su visomis savo atšakomis — leksikologija, dialektologija, onomastika ir t.t., reikalaujančiomis milžiniškų kartotekų, stambių specializuotų periodikos ir lingvistinių knygų telkinių. Reikalaujančiomis taip pat ir kompetingų kalbininkų, nes, kaip pažymi Klementina Vosyltė ir Vytautas Vitkauskas („Žodyninių darbai ir rūpesčiai“, *Literatūra ir menas*, 1989 liepos 1 d.), tai „daug pastangų, mokslinio pastabumo, išprusimo ir kantoriškos reikalaujantis darbas“. Iš to straipsnio patiriam, kad net ir Lietuvių kalbos ir literatūros institute vykstanti nuolatinė kadrai kaita: „Vienas po kito patyrę vyresnio amžiaus darbuotojai iš žodynų pasitraukia, o atėję jaunieji ne taip greitai išmoksta šio darbo. Juk leksikografų niekas nerengia. Be to, nėra lengva rasti gerą specialistą“.

Jei su tokiais kluviniais susiduriama Lietuvos mokslų akademijos padalinyje, tai negi verta tikėtis, kad kalbotyrinio darbo imtųsi kas išėivijoje, kur šalia kitų rūpestių prisideda dar ir paties mokslinio darbo išleidimo bėdos. Kuri leidykla būtų „berazumė“ finansuoti tokį donkichotišką, nepelningą užmojų? Juk jokia paslaptis, kad jei per ilgus gyvenimo svetur dešimtmečius išėivija parodė nemažai sieloi-

bes, ji greičiausiai neišliks gyva po savo charizmatiškos, mesianiškos ideologijos mirties.

mosi dėl savo raštijos išlikimo, tverdamą leidyklas, premijas, skelbdama įvairius konkursus, žodžiu, visai remdama rašytojų kūrybines pastangas, tai mokslinių, lituanistinių studijų leidyboj tokių paskatų nebūta. Dar ne taip seniai kažkas buvo apskaičiavęs, kad vienu metu į vieną vienintelę Kultūros fondo skiriamą mokslinę premiją būvę bene tuzinas pretendentių, tuo tarpu, kai į literatūrinę premiją konkurentų kaip ir nesiradę.

Matydama šią paradoksinę padėtį ir regėdama, kaip palaipsniui retėja pajėgių kultūrininkų gretos, kaip jų kūrybiniam palikimui gresia negailestinga žūtis, Mažosios Lietuvos draugija sukskato tvarkytis pati. Telkt lėšas fondui, kurio dėka galėtų išvysti dienos šviesą leidyklai nepelnin-gi, bet lietuvininkų kraštotyrai svarbūs leidiniai. Ir taip šių metų pradžioje Mažosios Lietuvos fondas išleido savo pirmąją knygą — Jono Užpurvio *Tris kalbines studijas*. Skoningą, kruopščiai suredaguotą, visom korektūros klaidų atitaisymo litanijomis ap-rūpintą leidinį, kuris ateina į skaitytojo rankas plastikinėje įmo-voj, lydimas magnetofoninės ritės. Mat svarbiausia knygos dalim yra Saugų tarmės aprašas, o ji palydi paties autoriaus įkalbė-tas ta tarme tekstas.

Žodžiu, iš viršaus darbas atlik-tas be jokio priekaišto. Nelauktu-mai prasideda, atskleidus titulinį lapą (faktiškai jį yra du, bet, kaip žinome, bibliografiniai nuostatai pripažįsta teisėtuojų vien pirmą-jį). Jame išskaitome:

Johann Uszpurwies DREI SPRACHENWISSENSCHAFTLICHE STUDIEN. Die Saugener litauische Mundart; Memel, Strohm-und-Stadtbezeichnung und Zur Entstehung von Donelai-tis' Werk „Keturi Metų Laikai“. Chicago, Ill., 1990. 263 p. (Schriftreihe des Kleinlitauischen Fonds.)

Nors antrajam tituliniam lape autoriaus pavarde atgauna „žmo-giškaji pavidalą“, bematant pa-aiški, kad knygos tekstas yra vo-kiškas. Tiesa, leidinys yra taip gausiai iliustruotas Saugų tar-mės pavyzdžiais, kad galima būtų jį be jokio prasižengimo sąžinei pavadinti „dvikalbiu“. Bet faktas lieka faktų, leidėjams kažkodėl netopetėlojo galvon pateikti lietu-viui skaitytoju Užpurvio teksto vertimo ar bent santraukėlės.

Sakykim, kad tai nėra mirtina nuodėmė. Kaip žinom, lietuvių kalbos tyrinėjimuos yra dalyva-vęs nemažas būrelis kitataučių, nuo pat August Schleicher'io (1821-1868) gramatikos iki vė-liausių dienų. Visiems girdėtos, jei ne pažįstamos, Bezenber-ger'io, Leskieno, Endzelyno, Fraenkel'io, Gerulio, Štango pa-vardės. Pagaliau ir aptariamajai knygai pratarmę anglų kalba pa-rašė ne kas kitas kaip University of Pennsylvania profesorius Wil-liam R. Schmalstieg. Atseit kokia kalba parašytas Mažosios Lietu-vos fondo pirmasis leidinys priva-lėtų būtų antraeiliu dalyku.

Matyti, tokios nuomonės buvo ir leidinio redakcinė komisija. De-ju, jų pasiaiškinimas suredaguo-tas itin nevykusiai, neįtikinamai. Mandagiai kalbant, jįsai skamba Didžiosios Lietuvos žmogaus au-

Jonas Užpurvis

syse akiplėšiškai ir naiviai: „Di-džiausia studijos dalis“, jame sa-ma, „rašyta ne lietuvių, bet vo-kiečių kalba. Autorius tai darė sąmoningai, norėdamas, kad ši didžioji vertė lietuvininkų kultū-rinio palikimo dalis būtų prieina-ma kuo didžiausiam skaitytojų, ypač kalbininkų, skaičiui. Todėl studijų leidejas savo užmojų būtų giliai ir be jokio pagrindo pa-žeidęs, jeigu jis būtų mėginęs jas paskelbti kitoj kalboj“.

Kita kalba ar sava kalba? Skaitytoju viskas susimaišo. Todėl pravartu susipažinti su paties au-toriaus asmenybe. *Lietuvių En-ciklopedijoje* ir jos *Papildymuose* neaptinkam apie jį jokios žinės. Vienintelius biografinius duome-nis pateikia apie jį *Trijų kalbinių studijų* įvadas. Gimęs 1891 me-tais Šilutės apskrityje (Saugos, pasak *Lietuvių enciklopediją*, yra už 12 km nuo Šilutės, prie Til-žės-Klaipėdos plento), autorius pasižymėjęs nuo pat jaunystės išskirtiniais gabumais kalbom. Užtat karinė vadovybė pasilaikiusi jį kaippo vertę, tardant be-laisvius ar šifruojant pagautus priešo pranešimus. Baigęs iš pradžios mokytojų seminariją, Jo-nas Užpurvis studijavęs pokariu Vytauto Didžiojo universitete ir įsigijęs klasikinės filologijos dip-lomanto laipsnį. Nuo tada moky-tojavęs įvairiose mokyklose bei

gimnazijose. (Jų tarpe, atrodytu, ir Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazijoje, nes, jei neklystu, bent du iš redakcijos narių yra buvę jo mokiniai — Ansas Ly-mantas ir Vilius Peteraitis.)

1949 metais Jonas Užpurvis su šeima išstremiamas Sibiro pragar-men ir ten išvargsta miškakirčio kankynė 13 metų. Nors gavęs leidimą grįžt Lietuvon ir ap-sigyventi Saugose ir Šilutėj 1962 metais, Užpurvis išvyksta už penkerių metų Vakarų Vokieti-jon, kur lig šiol gyvena, pasiekda-mas šimtiniuko amžėlį.

Iš pateikiamų duomenų sunku nustatyti, kada „repatriantas“ Johann Uszpurwies parašė savo studiją apie Saugų tarmę. Kažkodėl noris manyt, kad tuo metu, kai grįžo iš Sibiro ir pra-regėjo savo tėviškę, užsėstą visokių nekritiškų atsibastėlių. Kada pamatė, kad jo tarmė ne-grįžtamai nužengusi į išmirusių kalbų pagairę. Vienu įdomiu Už-purvio charakterio bruožu yra jo aistra klasikinei filologijai. Kai jis grįžo iš Sibiro, jam buvo se-pťiasdešimt su viršum metų, bet jis vis dar graužė kaip ropę graikų ir lotynų kalbas, skaity-damas visokius teologinius raš-tus, nors protarpiais pasiskanin-damas ir linksmesne lektūra, Ho-lomanto laipsnį. Nuo tada moky-tojavęs įvairiose mokyklose bei

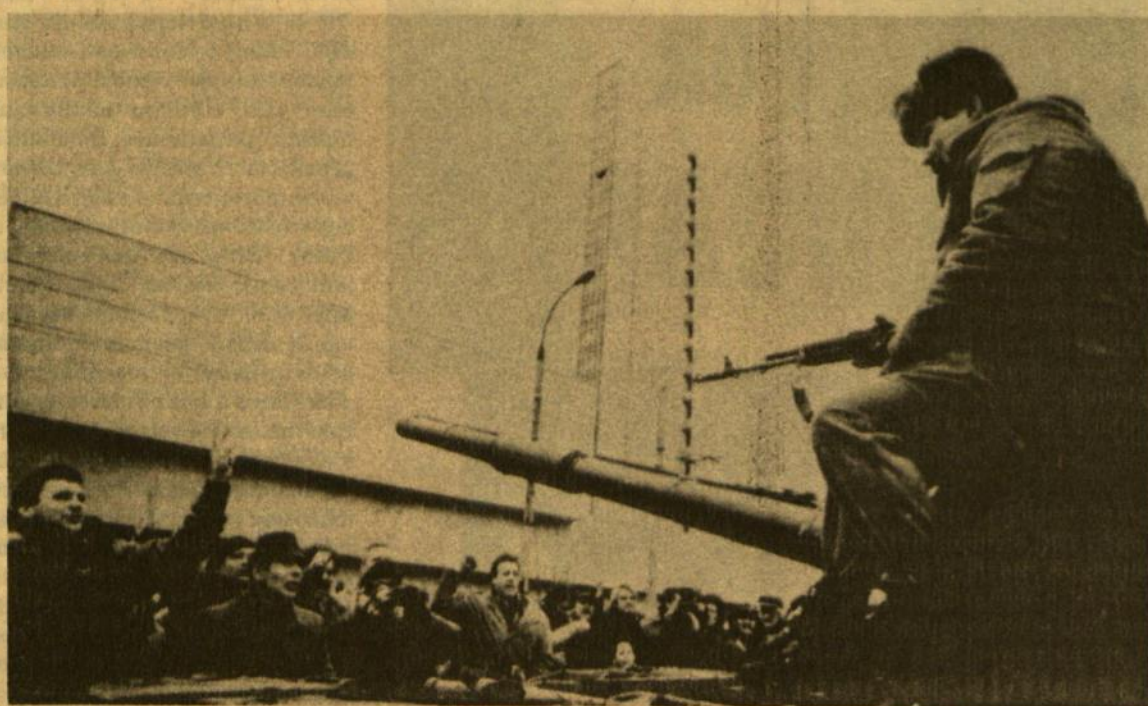
savo filmu „Satyricon“). Ne be reikalo įvadė jis vadinamas „fe-nomenaliu poliglotu“. Žodžiu, akivaizdu, kad susiduriame su pilnai kvalifikuotu kalbininku, apdovanotu nemaža erudicijos ir užvis labiau kantrybės dovana.

Atvirai kalbant, norėtusi įtar-ti, kad dialektinis aprašas nebuvo vienintelė Užpurvio ambicija. Antrojo studijos dalyje yra 80 puslapių (po keturiasdešimt lie-tuvių ir vokiečių) sukirčiuoto ir fonetine rašyba parašyto teks-to, tariamai skiriamo Saugų tar-mės iliustravimui. Tarp mūsų kalbant, vargu ar supažindini-mui su tarme reikia tokių ilgų-bių. Lietuvių kalbos ir literatūros instituto suredaguotam leidinyje *Lietuvių kalbos tarmės. Chresto-matija* (Vilnius: Mintis, 1979) yra, sakysim, pateikiami tarmių, patarmių, šnektų ir šnektelių pa-vyzdžiai iš pusšesto šimto gyve-namųjų vietų, bet jie neišgesni kaip puslapis. (To leidinio pp. 143-144 randame ir Saugų tarmės pavyzdėlį.)

Manding, toks stambus iliust-ratyvinės medžiagos pluoštas Užpurvio studijoj yra paprasčiausia „kontrabanda“. Po ta priedan-ga prašmugeliuojama liaudies pa-sakatoriaus stilium parašyta etno-grafinė apybraiža apie lietuvinin-kų darbus ir dienas, ir, kaip to-čia, turinti neužgintijamos pažin-tinės vertės.

Grįžtant prie paties kalboty-rinio objekto, tenka paminėti, kad *Lietuvių kalbos tarmių chresto-matijos* įvadė patvirtinamas pro-fesorius Antano Salio priskyri-mas Saugų šnektos prie stambios žemaičių „donininkų“ grupės. Ten taip pat paminimas ir saugiškių begėdiškas polinkis „redu-kuoti žodžių galūnes“. Atseit ry-ti jų galūnes. Žinia, peledai jos vaikas gražus, bet tai suteikia šiai šnektai žagsinčios, kapotos ir kartu tingios šnekėsenos pobūdį. Toli gražu ne melodingos ar leng-vai įveikiamos kitų Lietuvos sričių žmonėms. O dėl ta tarmė kalbančių plotų, jie atrodytų ne kažin kokie, nors *Trijų kalbinių studijų* leidinį įdėtas žemėlapis (be mastelio) įtaigautų juos esant Amazonės upyno dydžiu.

Žodžiu, Saugų tarmės aprašas nėra kažin kokia nelaukta ato-danga mūsų tarmių moksle. Kaip bebūtų, esam padarę didelę pa-žangą. Dialektų inventorizacija apskritai užbaigta. Antra vertus, nuo 1933 metais Antano Salio paskelbto tarmių žemėlapis iki 1966 metais išleistos Zigmo Zin-kevičiaus *Lietuvių dialektologijos* yra sukaupta nemažai tarmių aprašų. O kur dar neišspausdin-ti lituanistų diplominiai darbai? Kokį nišą šiame kolektyviniame užmojyje užima Jono Užpurvio įnašas? Savaimė aišku, tinka- (Nukelta į 2 psl.)

Vilniuje šių metų sausio mėnesį.

Šiame numeryje:

Jaan Kaplinski apie sovietų imperiją • Jono Užpurvio „Trys kalbinės studijos“ • Diskusijos apie kultūrą Vilniuje • Algimanto Kezio apžvalginė paroda • Poezijos šventė Chicago'je • Kazio Bradūno eilėraščiai • Dailininkė Nelė Žukauskaitė-Zirnite • Paskaita apie Lietuvos politines partijas Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje

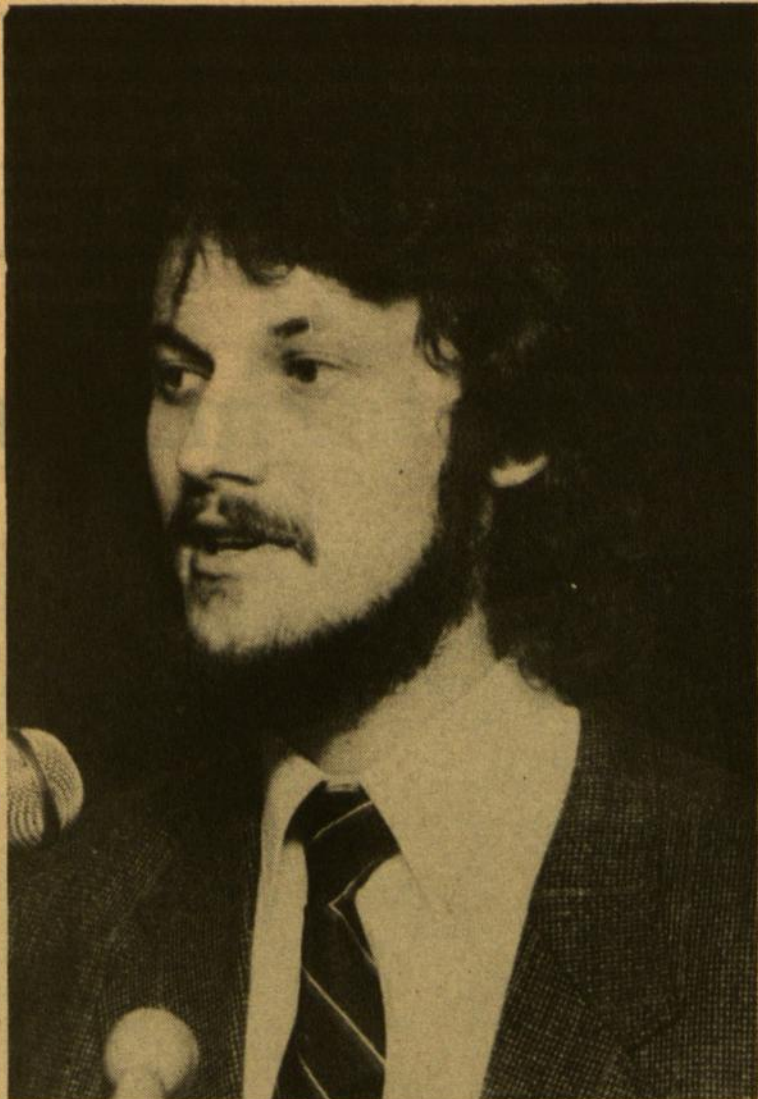
Kultūra kaip argumentas Lietuvos nepriklausomybei

JUOZAS BAUŽYS

Šių metų vasario 25 dieną Vilniuje, Rašytojų sąjungos klubo salėje, buvo surengta akademinio pobūdžio studijinė diena, kurios tema buvo „Kultūra kaip argumentas Lietuvos nepriklausomybei“. Renginio organizatorius — I Laisvės fondo filialas Lietuvoje. Dalyvavo per 100 žymių Lietuvos intelektualų, paskaitas ar pranešimus skaitė 12 prelegentų. Renginyje buvo atviras visuomenei. „Sąmoningai norėjome sukviešti tą inteligentijos dalį, kuri, būdama įvairių politinių įsitikinimų, yra linkusi ieškoti tarpusavio dialogo. Vienyti intelektualines tautos pajėgas yra vienas iš mūsų veiklos uždavinių“ — savo laiške rašo Vaidotas Daunys, *Krantų* žurnalo redaktorius, I Laisvės fondo Lietuvos filialo tarybos narys ir šio renginio organizatorius.

Lietuvos spauda apie šį renginį atsiliepė labai palankiai: beveik visuose didesniuose laikraščiuose buvo išspausdinti platūs aprašymai, pasikalbėjimai su rengėjais. Pavyzdžiui, tokių kultūrinių studijų reikalingumą ir svarbą taip aptaria R. Jankauskas *Mažosios Lietuvos* (1990 m. kovo 6 d.): „Politinė ar konstitucinė krizė (Lietuvoje) pagimdė ne ekonomikos nuosmūkis, bet kultūrinio, intelektualinio ir moralinio potencialo išsekimas. Kultūros degradacija palietė praktiškai viską: mokslą, ekonomiką, politiką. Galbūt tokie kuklūs studijų savaitgaliai [...] pajėgs tapti tradiciniais ir bus atsvara kraštutinėms gatvių nuotaikoms, impulsyviems politinių žodžių ir pamėgtai priešiškumo tarp savų manijėlei“.

Renginį atidarė I Laisvės fondo filialo tarybos pirmininkas Liudas Dambrauskas, rezistentas, ilgametis gulago kalnys, neseniai išleides dviejuose tomuose savo atsiminimus *Gyvenimo akimirkos*. Prelegentai ir jų temos: Mindaugas Bloznelis (LKM Akademijos sekretorius) — Kultūra ir rezistencija; poetas Kornelijus Platelis — Kultūrinis veiksmas teigia laisvę; kritikas Vytautas Kubilius — Kultūra ir 20 a. doktrinos; poetas Kęstutis Rastenis — Kultūra ir politika; filosofas Krescencijus Stoškus — Nuo tautos kitiems iki tautos sau; redaktorius Vidmantas Valiusaitis — Pilnutinė demokratija kaip teisingumo ir socialinės taikos sąlyga; filosofas Arvydas Šliogeris — Krikščionybė ir laisvė; redaktorius Vytautas Rubavičius — Rytai ar Vakariai: mūsų kultūros kryptis?; filosofas Romualdas Ozolas — Lietuvos valstybės dvasinė perspektyva; filosofas Arvydas Juozaitis — Humanizmas ir civilizacija.

Vaidotas Daunys, „Krantų“ žurnalo redaktorius

Jono Kuprio nuotrauka

Uždaramąjį žodį tarė Vaidotas Daunys, svarbiausias šio renginio organizatorius.

I Laisvės fondo lietuviškai kultūrai ugdyti filialas Lietuvoje buvo įsteigtas ir įregistruotas praėjusį rudenį, atsiradus grupei

entuziastų, susidomėjusių ir priitariančių tokio fondo JAV atlikamam darbu ir skleidžiamomis pilnutinės demokratijos idėjomis. Po 30 metų darbo išeivijoje ir neoficialių ryšių su atskirais asmenimis I Laisvės fondas nutiesė tiltą į Lietuvą. Šios suaktyvintos parašė Lietuvos

filialo žmonių pradėtas darbas, užsimoti planai ir entuziazmas teikia džiaugsmo ir vilčių.

Buvo sudaryta filialo vadovybė — taryba ir valdyba. Tarybai vadovauja pirmininkas Liudas Dambrauskas. Kiti tarybos nariai: Mindaugas Bloznelis, Vaidotas Daunys, Arvydas Juozaitis, Vidmantas Valiusaitis (valdybos pirmininkas). Išeivijai taryboje dar atstovauja Kęstutis Skrupskelis ir Kęstutis Girmius. Sudarytos taip pat ir kelios komisijos.

Studijinės veiklos komisija, surengusi aukščiausią aprašytą renginį, savo inasū prisidėjo ir prie kovo 15-16 dienomis Vilniuje ir Kaune surengto kompozitoriaus Juozo Žilėvičiaus 100-ųjų metinių minėjimo. Planuose numatytos ir vėl studijų dienos birželio pabaigoje. Jų tema — „Baltoskandijos idėja: praeitis, dabartis, perspektyvos“. Studijų dienas numatoma pradėti Vilniuje, paskui dalyviai persikeltų į Palangą ar Nidą. Kviečiami ir užsienio lietuviai.

Spaudos ir informacijos komisija tiria galimybes paremti kai kuriuos žurnalus, o vėliau gal pradėti leisti ir savo periodinį leidinį. Dirba ir knygų leidimo komisija. Jau spėjo perspausdinti Juozo Brazaičio *Vieni su vienu* su Arvydo Juozaitis įvadininiu straipsniu. „Vagos“ leidkla su I Laisvės fondo finansine parama išleido du toms Liudo Dambrauskos atsiminimų, kurie platinami ir išeivijoje. Jei popieriaus gavimo krizė nepasunkės, rengiamasi nauja laida išleisti Vinco Ramono romaną *Kryžiai*, Kazio Bradūno redaguotą *Lietuvių literatūra svetur* ir kt. Ruošiamas pilnas Antano Jasmanto poezijos

tomas, žadama parengti leidinį su straipsniais ir dokumentais apie pilnutinės demokratijos idėją nuo pat *Naujosios romuvos* laikų iki šiandien. Naujos knygos taip pat ruošiamos ir Amerikoje: Vytauto Vardžio straipsnių rinkinys, Vlado Vaitiekūno raštai, Antano Paškaus *Sąžinė psichologiniu požiūriu*, Daumanto Laiškų tomas ir kt. Čia paruoštos puslapių matricos bus perduotos į Lietuvą, I Laisvės fondo filialas pasistengs atspausdinti didesniais tiražais. Vilniuje I Laisvės fondo filialas turi išsinuomavęs patalpas. Gavę iš JAV nemažą knygų siuntą, knygas skirsto, o taip pat organizuoja filialo biblioteką.

Didelę paskatą ir prestižą Lietuvos filialui sukėlė I Laisvės fondo paskelbtas romano rezistencine tema konkursas su trijų tūkstančių dolerių premija. Konkurse gali dalyvauti viso pasaulio lietuviai rašytojai, tačiau susidomėjimas šiuo konkursu Lietuvoje ypač didelis.

Šį supažindinimą su I Laisvės fondo Lietuvos filialo darbais noriu baigti Vytauto Kubiliaus mintimi, pasakyta studijinės dienos paskaitoje: „Jeigu kultūra negali humanizuoti politikos, tai mes artėjame prie nužmogėjimo“. I Laisvės fondo žmonės Lietuvoje imasi drąsiai žygiuoti tokiu nužmogėjimu sustabdyti. Savo kreipimaisi į Lietuvos ir išeivijos visuomenes, parašytame ir pasirašytame Sausio 13-osios tragiškųjų įvykių fone, jis sako: „Tikime žmogaus dvasioje glūdintais tiesos, teisingumo, tarpusavio solidarumo ir pažangos troškimais... Laisvė ir teisingumas triumfuos!“

Algimanto Kezio apžvalginėje parodoje

DANAS LAPKUS

Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Illinois, vykstančioje Algimanto Kezio apžvalginėje foto parodoje atsekamas palaipsniui stiprėjantis abstrakčios formos ir mistinės realybės ieškojimas, pradedant nedrausiomis užuominomis septintojo dešimtmečio peizažuose ir baigiant radikaliais, virtuoziniais „Cityscapes“, neabejotinai įsisąjantis į pasaulinės fotografijos istoriją. Net būdamas išraiškingumo viršūnėje, Algimantas Kezys toliau lenkė jau nulenktą lazda — svajojo sukurti dar naujesnę realybę, pagrįstą vien jam žinoma koordinacijų sistema ir formomis. Klasikinės pagundos belaisvio

balta vėliava tapo 1990-ųjų serija „Doubleprints“. Po „Cityscapes“ buvo galima tikėtis posūkio Kezio fotografiniuose prioritetuose. O žiūrint į „Doubleprints“, aišku, kad tepasikeitė priemonės. Algimantas Kezys atsisakė savo geriausiųjų išradimų: lakoniškos kompozicijos, subtilios šviesotamsos, tartum fiziškai apčiuopiamos erdvės — tikrosios siurrealybės kūrėjų. „Doubleprints“ laktuose stabilias formas keičia mobilios; krikščioninė kompozicijos struktūra — perkrauta; apibendrintas, didžiulio emocinio krūvio formos — vidutiniški portretai, suplakiti su neperaugančiu elementaraus rastro vaidmens antruoju negatyvu (#23, 46, 42).

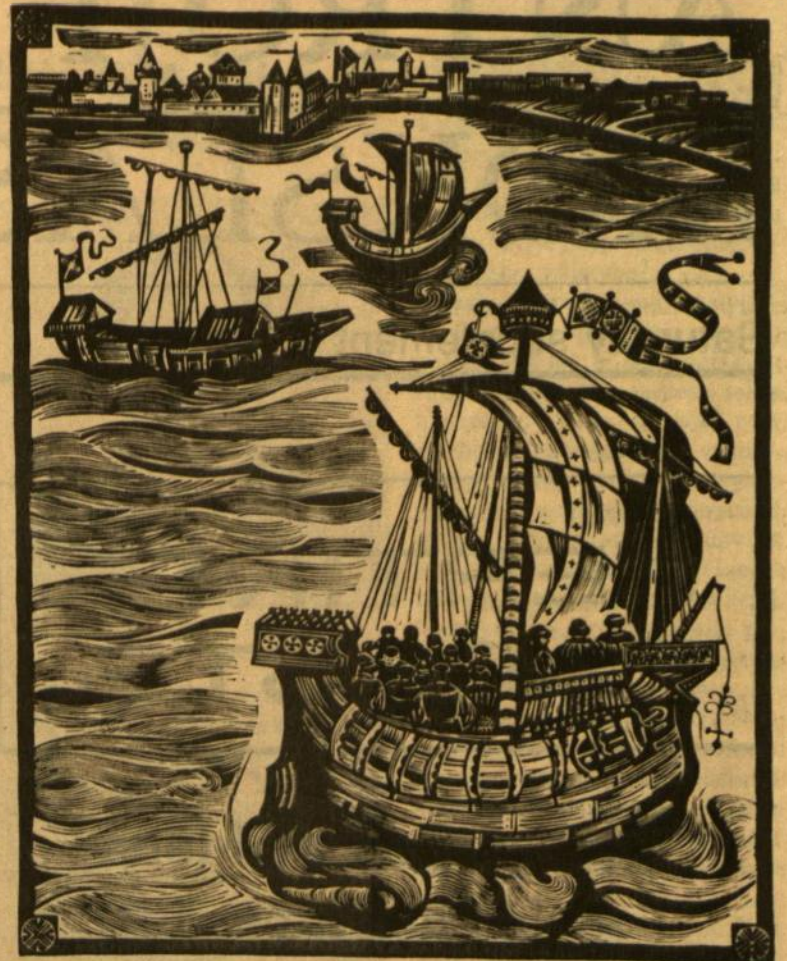
„Doubleprints“ nuliūdino primityviu iliustratyvumu ir neišraiškingumu (#23, 36, 42). Kezys neišlaikė superfotografą pareigojančios įtampos, brenusios nuo 1962-ųjų metų. Tuomet „Balti karveliai“ lyg pranašiški pasiuntiniai davė ženklą ir padarino stoti greta geriausiųjų. Ką galėjo jaunas, negavęs profesionalaus išsilavinimo fotografas pasiūlyti publikai kaip genialumo įrodymą?

Algimantas Kezys išdrįso fotografijoje amžinti ne aplinką, bet savo gyvenimo matymą ir suvokimą, dabar kabanti Lemont'e. Neeilinio stebėtojo gamtos dovana ir atkakli darbu Kezys išsikovojo deficitinę abipusio ryšio su pasauliu liniją. Fotografas pakeitė pasaulį, meno jėga priversdamas gausius gerbėjus žiūrėti ir suprasti, pasamoneje remiantis Kezio inspiruotomis formomis. Pasaulis, savo ruožtu, aplinkos, Amerikos pavidalu, direktyviai keitė Kezio žvilgsnio kampa, nuotoli, ryškumą, siūlėsi naujais akcentais. Vizualiai šis pasikeitimas reiškėsi kompozicijos, šviesos panaudojimo, kontrastingumo raida.

Puikioje fotografijoje „Continental Illinois National Bank, Chicago, IL“ (1967) ryškūs anksčiau Algimanto Kezio kūrybos bruožai. Siužetinėje plotmėje fotografas siekia išprovokuoti pasirodymui objekto dvasią, nustelbiančią kūniškąjį vaizdą. Išnirusios iš tamsos banko kolonos — trys vertikalės — apšvietimo dėka transformuojasi į trikampę šviesos figūrą, palydinčią vienišo žmogaus kelią. Žmogaus figūrėlę menininkas noriai naudoja suabstraktėjusių kompozicijų mastelio išsiviravimui ir kartu kaip aliuziją į egzistencijos prasmės klausimą, pvz., „Lake Michigan, MI“ (1967), „A Lonely Rock, Santa Cruz, CA“ (1970), netgi „Tattered Longing, Allaire, NY“ (1969). Tačiau visų pirma Algimantas Kezys mus domina kaip formos meistras. Čia neeiliniu menininką padarė žaismin-

gas flirtas su Saulės šviesa. Neapsikliaudamas moderniais filtrais, Kezys ieško natūralios vietos, tyko natūralaus momento, kol pasirodys ji — nuostabiųjų jo sumanymų modeliotoja. Šviesa slapta šešėlius, lenkia paviršių formas; dažnai Kezys taiko objektyvą tiesiai į Saule. Figūros virsta siluetais, žmonių miestai — šešėlių miestais, o normalios spalvos — grafiškų kontrastų ritmu. Į kadra patekusios konkretybės beviltingai užgožtos. Tai pergale! Štai, įkvėpęs menininkų oro, pats padarė impresionistinę etiudą: „Companions, Paris, 1962 Algimantas Kezys“ — išvardijo fotografas lapo apačioje bendraautorius, kūrėjus sąlygas Saulės spektakliui.

Aštuntojo dešimtmečio gale Algimanto Kezio vaizdai plokštėja.

V. Černiauskaitė

„Pirkiai Klaipėdoje“

Iš Lietuvos grafikų darbų parodos „Lietuvos dovana mums“, vykstančios šiuo metu Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Illinois — paroda veiks iki šių metų rugpjūčio 28 dienos. Lietuvių dailės muziejaus valandos: šeštadieniais 11 v.r. — 2 v.p.p., sekmadieniais 12 — 2 v.p.p.

Svarus įnašas mūsų tarmių mokslan

(Atkelta iš 1 psl.)

mausiai į šį klausimą atsakytų specialistai, bet, mano nuomone, šį tą galime nutuokti, įdėmiau persiskaite jau mano cituotą Klementinos Vosilytės ir Vytauto Vitkausko straipsnį. O jame rašoma:

„Senkanti gyvybės kalbos versmė labiau turėtų jaudinti ir dialektologus. Būtina padidinti šios srities darbuotojų skaičių, sudaryti perspektyvinius tarmių medžiagos rinkimo, fiksavimo, įrašymo ir leidimo planus.

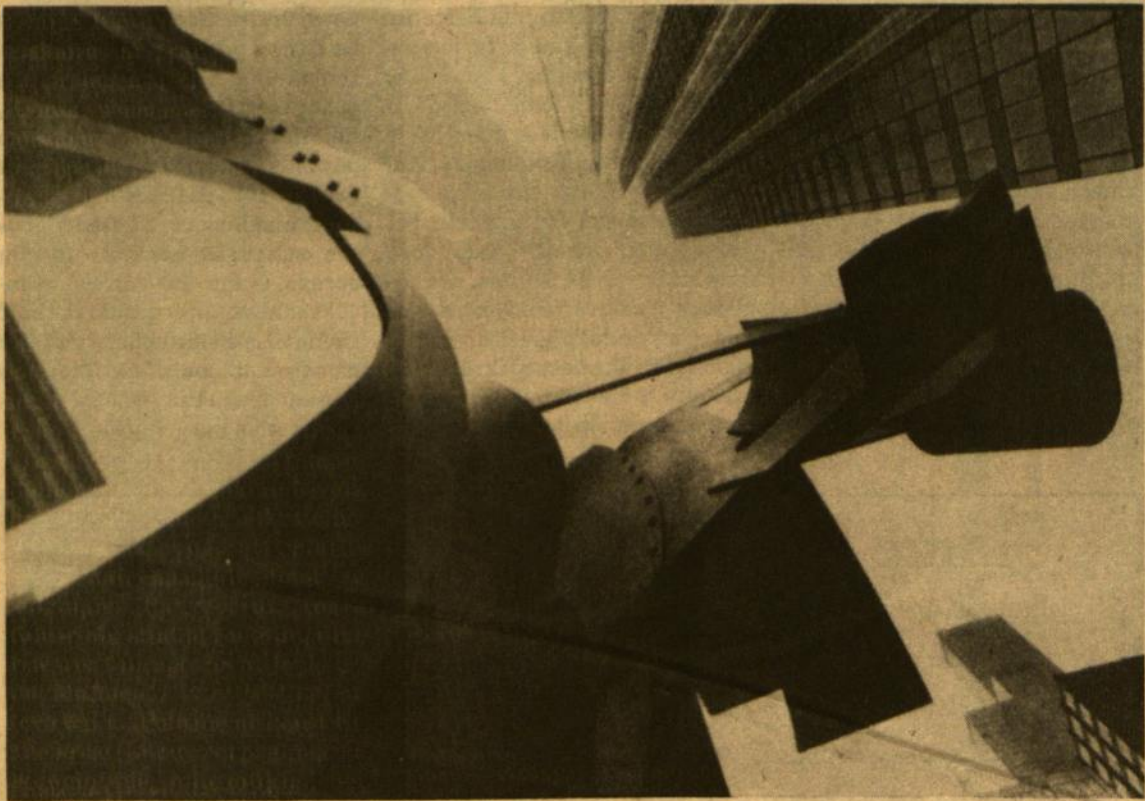
[...] Labai svarbu kuo skubiau rengti tarmių žodynus. Pirmosios kregždės jau pasirodė. Tai *Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynas* (1976), *Lazūnų tarmės žodynas* (1985), *Druskininkų tarmės žodynas* (1988). Pradėti kaupti duomenys ir kai kurių tarmių žodynams (kupiškėnų, zanavykų, pajūrio žemaičių). Deja, šie žodynai, parašyti arba rašomi entuziastų pastangomis, nėra planiniai, nežinia kada pasirodys.

Ir dar viena problema — techninis ekspedicijų aprūpinimas. Argi normalu, kad žodynininkai tik ketvirtus metus vyksta į ekspedicijas su magnetofonais. Vienam magnetofonui turi dalintis vidutiniškai penki ekspedicijos dalyviai. Magnetofonų kokybė prasta... Jie sunkūs, dideli, garso kokybė prasta.

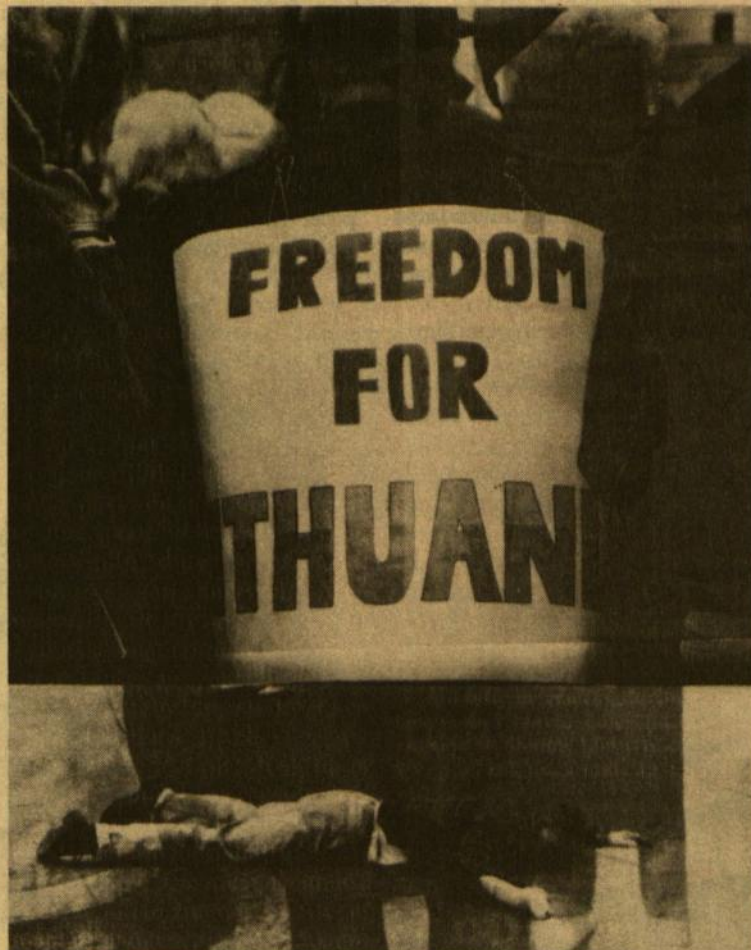
Blogi ir fondų apsaugos reikalai... Visi lietuvininkai fondai nesapsaugoti, kokia kibirkštis — mes visiškai skurdeivos, be lietuvių kalbos medžiagos, be nieko! Ir be jėgų bei galimybių tuos fondus atkurti“.

Šių faktų akivaizdą Mažosios Lietuvos fondo pirmasis leidinys pasimato dar palankesnėje šviesoje. Nėra abejonių, kad išrašo rite geros kokybės. Joks trūkumas, kad tie išrašai ilgoki. Prireikus perrašyti tekstus kitokia, standartinė fonetinė rašyba, audiofoninio teksto ilgis vien pliusas. O dėl tarmės žodyno, daug jo pradmenų aptinkam patiam Jono Užpurvio tekste. Jis, pavyzdžiui, duoda asmenvardžių, tarmių, svetimžodžių (barbarizmų) sąrašus. Visą tą medžiagą dar papildomai perakeja ir suveria ant ilgesnio siūlo Vilius Peteraitis savo „Woerterverzeichnis“, susilaukdamas už tai pelnyto William R. Schmalstieg'o komplimento.

O dėl kitų dviejų kalbinių studijų, esančių Mažosios Lietuvos fondo leidinyje, vienoje jų aptinkam tris eilinius skaitytojų mažiau pažįstamas Donelaičio pasakėčias, o antroje Jono Užpurvio samprotavimus apie Klaipėdos vokiško pavadinimo (Memel) kilmę. Šiuokart užkliudomas jautresnis nervas. Dėl dviejų priežasčių. Visų pirma lietuviškų vietovardžių germanizavimas, polonizavimas ar maskolinimas visad buvo ir bus mūsų skaudžia rakštim. Antra vertus, šis Užpurvio rašinys yra savotiška uvertiūra būsimam Mažosios Lietuvos fondo leidiniui — to paties Viliaus Peteraitio išsamiai studijai *Mažoji Lietuva ir Tvanksta vandenvardžių šviesoje*, kurios paskirtim ir yra nustatyti kartą ant visados mūsų protėvių apgyventus plotus.

Algimanto Kezio nuotrauka iš serijos „Cityscapes“ — Dawn Shadows, sculpture by Louise Nevelson, Chicago, Illinois, 1986.

Algimanto Kezio dvigubas fotografinis atspaudas — iš demonstracijų šių metų sausio 12 dieną Daley Civic Center, Chicago'je.

Poezijos šventė, skirta „Žemei“

Kazys Bradūnas

LAIMA KRIVICKIENĖ

Laukėme poezijos dienų Chicago'je. Žinojome, kad šventė paskirta *Žemės* antologijos 40-mečiui paminėti. Svajojome susitikti, išgirsti poetus žemininkus, vylėmės – gal galės, gal atvyks. Visi skubėjome gegužės 17 dieną į Jaunimo centrą ir patekome į knygų, poezijos žemę. Jau vestibulyje mus sutiko Kazys Rožanskas su savuoju stalu, maloniai siūlantis įvairiausias lietuvių rašytojų, poetų knygas. Salėje, poeto Kazio Bradūno pastangomis sudaryta, puikavosi visų žemininkų išleisčių knygų parodėlė, o scenoje kabėjo *Žemės* antologijos išdidintas viršelis (dailininkas – Kazys Janulis), lyg primindamas seniai reta tapusią knygą, lyg nuteikdamas būsimam pokalbiui apie žemininkų Juozo Kekšto, Kazio Bradūno, Alfonso Nykos-Niliūno, Vytauto Mačernio ir Henriko Nagio poezijos pasaulį.

Poezijos dienas atidarė Jaunimo centro direktorė Salomėja Endrijonienė. Sveikindama Jaunimo centro moterų klubo vardu, programą praversti pakvietė Algirdą T. Antanaitį, kuris jau ketvirtą kartą iš eilės ruošia poezijos dienų programą. Suruošti *Žemės* antologijos 40 metų paminėjimą atrodė nebus sunku, prisiminę programos vadovas, nes poetas Kazys Bradūnas čia pat, o ir atsirado viltis visus gyvus žemininkus ir antologijos įvadinių filosofą dr. Juozą Girnių sukviesti. Bet laikas padarė savo pataisas: sveikata sutrukdė atvykti Juozui Girniui, Alfonsui Nykai-Niliūnui ir Henriku Nagiui. (Jų balsus girdėjome iš įrašų), bet su mumis buvo poetas Kazys Bradūnas ir poetė Liūnė Sutema, skaičiusi poeto Henriko Nagio eiles, dalyvavo poezijos skaitovai: Alida Vitaitė, Eugenijus Butėnas, Algirdas T. Antanaitis, Agnė Kižienė ir Leonas Narbutis.

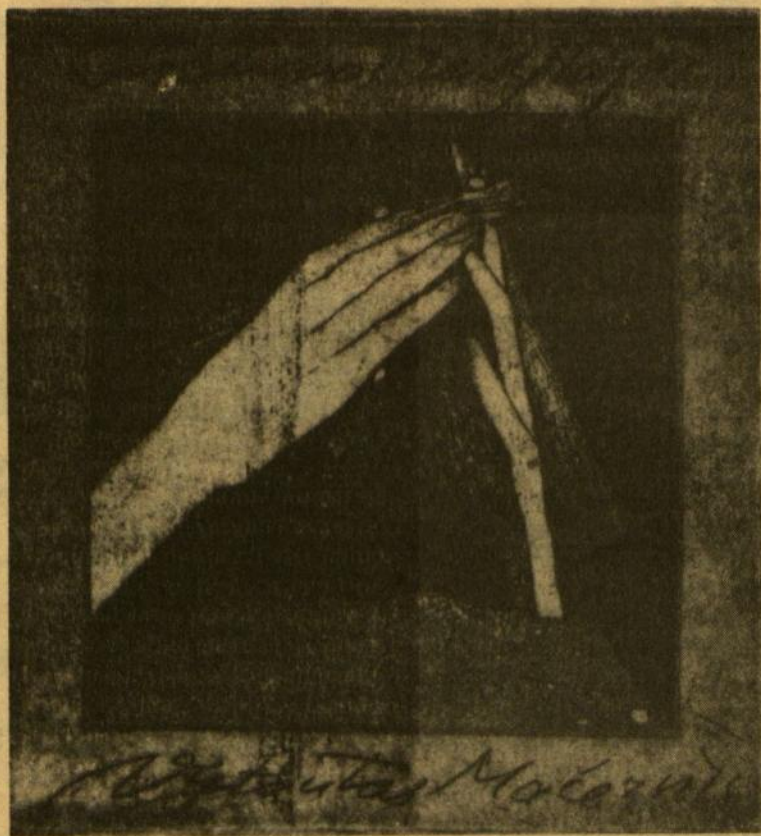
Salės tyloje nuskambėjo poeto Alfonso Nykos-Niliūno balsas:

...Aš išdaviau tave. Seniai turėjau grįžti.
Prie tavo kūno aš turėjau gyslom prisirišti
Ir iki galo taip kovot su mirtimi.
(„Išduotas medis“, *Žemė*, 1951)

„Alfonso Nykos-Niliūno apdai nuotos galingos laiko tikrovės srovės tuos ano meto dienų poetus ir jų vienaamžį filosofą toli nusinešė: vienas į pensiją, kitus tikrai į savo ar į svetimą žemę. Bet užmarštis jų nenusinešė ir negali nusinešti: jų mums duotas poezijos žodis stovi tvirtai ir mums visuomet yra *dabar*, laikas ir tikrovė pro jį tiktai praeina. Todėl ir šiandien norisi pasižiūrėti tos poezijos ne iš tolimesio laiko perspektyvos, o iš amžinojo dabar, kaip ji buvo pirmam savo kolektyviniam žydejime“. Taip savo paskaitą apie *Žemės* antologijos kūrėjų pradėjo Ohio State University profesorius Rimvydas Šilbajoris. Jis detalai nagrinėjo kiekvieno žemininko poeziją, surasdamas jų suartėjimo ir išsiskyrimo taškus, pabrėždamas jų bendro kūrybinio kelio sąmonę, bendrą kryptį.

„Iš ten, iš aplinkos kalėjimo, širdies kalėjimo išauga Juozo Kekšto medžio simbolinė poezija... išsišakoja jos prasmė ir įgyja įvairiausias dimensijas“ ir „netikėtai jo eilėraštyje išskyla religinė tematika, bet ne tokia, kaip Kazio Bradūno „kuklios maldos“, ir neturi jis Alfonso Nykos-Niliūno tragiškų, retoriškų kadencijų, bet turi ypatingo paprastumo dovaną, kurią turi ir Kazys Bradūnas, ir Vytautas Mačernis“.

Žemė, tai gimtosios žemės vizija Kazio Bradūno poezijoje. „... Jis apie žemę dainuoja, ją myli, aria. akėja. sėja dar iš Suvalkios

Grazios Didelytės grafika Pietro U. Dini redaguotai žemininkų poetų antologijai italų kalba „La nostalgia del terrestri: cinque poeti lituani“ (Mauro Baroni Editore, 1989).

atsivežtą... supolio, ilgesio sėklą“ ir jo žemė „tampa mitu, sakramentu, metafora“, kuri yra diferenti Brazdžionio Lietuvai, ir kas Bradūnui yra žemė, tas Nykai-Niliūnui – Eldorado. Ir jeigu Bradūnas „nori leisti gilyn į žemę“, tai Nyka-Niliūnas ir Kekštas eina „tolyn, aukštyn, į tai, kas neišmatuojama“.

Henriką Nagį kūrybinio kelio linkmė sieja tiek su Nyka-Niliūnu, tiek ir su Bradūnu, nors jo pasaulio pergyvenimą yra persunkusi gūdi tamsa, kaip pati mūsų žemiškoji tikrovė. Jo kaip poeto dalia – vienuma. „Bet juo gilesnė vienuma žmogų paliečia, juo giliau turi jame išbusti artimos širdies ilgesys“. Gal todėl visada šių poetų kelio tikslas yra „žmogaus sielos apvaisinimo paslaptis poezijoje“.

„Vytautas Mačernis gal plačiausiai išreiškė visą kūrybinę linkmę... lygiai su Kaziu Bradūnu [jis] žino gaivalinę žemės jėgą ir lygiai su Alfonsu Nyka-Niliūnu ilgisi nerandamosios Eldorado šalies“. Jis trokšta, kad „gyvenimas būtų toks didelis ir vienkartinis ir pilnas žaidimų...“ Jo poezijoje yra ramybė ir fizinė energija, gražus jo svajonių paukštis, kuris išsitiesia dideliais fantazijos sparnais.

Užbaigdamas paskaitą, Rimvydas Šilbajoris pasakė, kad „gal eventualiai, kaip menininkus, juos visus jungė tremtis, suprantant tą žodį ne kaip išvargimą iš namų, bet kaip ribų peržengimą...“ Juozas Girnius prieš 40 metų rašė: „Reikia šiuo metu tik vieno: kad neišblėstų mums gimtosios žemės palikimo skausmas, o liktų visam laikui atvira žaizda. ... O kuo gi kitu mūsų naujųjų poetų kūryba pulsuoja, jeigu ne šituo gimtosios žemės palikimo skausmu?“

Ir lyg pratešdama mintį, iš įrašo pasigirdo Antano Pavasario dainuojama daina „Tušti paliktieji namai“ – poeto Kazio Bradūno žodžiams muziką sukūrė J. Štarka. Prabilo poetų eilės. Juozo Kekšto eiles skaitė Eugenijus Butėnas, Alida Vitaitė, Leonas Narbutis.

Skambėjo aiškiai ir tiksliai perteikiamos poetų mintys:

Imk aštrią žvaigždę įkaitusiom
akim
ir padainuok lopšinę mirusiems
naktį,
aukštą kaip sielvartas,
kaip juodas Paukščių Takas...
(„Diena naktin“, *Žemė*, 1951)

Eilėraščių „Diena naktin“ ryškiai, su gera dikcija skaitė Alida Vitaitė. Girdėti buvo visuose salės kampeliuose. Gaila, kad ne visų skaitytų balsas pasiekė toliau sėdinčius svečius. Darniu

duetu nuskambėjo Alidos Vitaitės ir Leono Narbučio skaitomi eilėraščiai. Pagrota Ginos Čapkauskienės ir choro atliekama Henriko Nagio „Motinos rauda“.

Paslaptingas ir viliojantis Vytauto Mačernio poezijos pasaulis:

Savo sielą, alkaną kaip žvėrį,
Maitinu geriausiais žemės

vaisiais:
Mokslu ir menu. Tegu ji geris
Spalvomis ir tonais

(kvėptaisiais...
(„Pantera“, *Žemė*, 1951)

Eilėraščių „Pantera“ paskaitė Eugenijus Butėnas. Puikaus, talentingo lietuvių aktoriaus Valentino Masalskio skaitomą Mačernio eilėraščių „Gyvenimui“ išgirdome iš įrašo. Labai gaila, kad gero skaitovo dėl blogos garso ir įrašo kokybės daug kas salėje negirdėjo.

Ir viena iš didžiausių ir gražiausių Vytauto Mačernio talento apraiškų yra jo „Vizijos“. „Tai lyg išėjimas iš savęs į objektyvę tikrovę“ (Juozas Girnius). Šeštąją viziją skaitė Agnė Kižienė ir Algirdas T. Antanaitis. Tik gaila, kad niekada neišgirsime poeto balso, liko tik Henriko Nagio užrašyti prisiminimai: „Mums liko draugo žodžiai. Liko jo knyga, kurią skaitant, pirmiausia prisimeni Mačernio balsą. Tasai balsas – kaip labai taikliai Alfonsas Nyka-Niliūnas pastebėjo – buvo

unikumas ir neperskiriamai suaugęs su Vytauto eilėraščiais. Ir šiandien ausyse man skamba tasai monotoniškas, o tačiau be galo sugestytas, beveik hipnotizuojamas, recitatyvas, kuriuo buvo išsakytos visos Vizijos ir Metų sonetai... (Metmenys, Nr. 5). Muziko Aleksandro Stankevičiaus kūriniu „Lenkiamės Tau“ iškilmingai pasibaigė pirmoji poezijos vakaro dalis.

Pakilome iš vietų pamankštinti kojas, prieiti prie idomiai ir puošniai patiektų vaisių stalo: kvietė ir viliojo mažučiai, išradinčiai sudėlioti sumuštiniai, išpūdingas iš vaisių ir daržovių sukurtas medis, traukias visų dėmesį, pyragaičiai, pakvipo kava. Šaunios Jaunimo centro moterų klubo šeimininkės ištrokusį pagirdė, pavaišino. Ir vėl salėje įsivyravo susikaupimas ir ramybė.

Atsistoję minutės tylą pagerbė mirusius žemininkus ir neseniai mirusį poetą Stasį Santvarą. Iš įrašų iškilmingai ir jaudinančiai liejosi jungtinio Montreal'io choro giedama „Malda“ (žodžiai Henriko Nagio, muzika Aleksandro Stankevičiaus). Poetas Alfonsas Nyka-Niliūnas skaitė „Motinos dainą“:

Mano motina dainavo dainą,
jos akys plaukė laivas,
aš pasirėmiau aukštai ant stiebo,
ir daina išsiknijo širdyje...

(„Motinos dainą“, *Žemė*, 1951)

Aiščiai girdėjome poeto balsą, atrodė, kad jis šalia mūsų, kad savo žodžiais jautriai prisiliečia prie motinos laiminančio žvilgsnio, motinos širdies nuojautos ir nerimo. Gyvas žmogaus balsas, tuo labiau poeto, nors ir iš įrašo, visuomet yra tikras ir nepakartojamas.

Didelis organizatorių nuopelnas, kad antroje poezijos vakaro dalyje kaip tik galėjome išgirsti visus gyvuosius žemininkus (Henriką Nagį ir Alfonsą Nykai-Niliūną iš įrašų), skaitančius savo eiles. Poetine, lyrine vakaro nuotaiką sustiprino ir praplėtė programoje skambėję muzikiniai kūriniai, sukurti pagal poetų žemininkų poeziją. Išgirdome Aldonos Stempuzienės-Švedienės dainuojamą puikų, išraiškingą kūrinių „La Baig-neuse“ pagal Alfonso Nykos-Niliūno žodžius (muziką sukūrė Darius Lapinskas). Žodžių muzika čia liejosi, paliesdama kiekvieną neabejingą, ir galėjome pajusti, kad poezija ir muzika yra lyg dvi seserys.

BROLIŲ KAPAI

Kai vasarai kadais grįžau į tėviškę,
Už plento,
Sausindami pievas,
Iškasė žmonės prancūzų,
Su batais,
Kepure
Ir su kardu prie šono.
Senaširvintės gi krante,
Čia pat,
Kelių pušelių apglėbtas,
Dunksojo pilkapis,
Vadinamas
Švedų kapais.
O dvaro beržynėly už varsnų
Gulėjo dar nepamiršti
Rusai ir vokiečiai
Iš Pirmo pasaulinio karo.
O ten parapijos kapų kampely
Ilsėjos mūsų laisvės savanoriai.

Dievuli brangus,
Kiek sugėrė kraujo
Tie mano tėviškės
Akimirksniu aprėpiami laukai.
O jie maldavo tik lietaus
Ir prakaito,
Kurių ir Dievas ir žmogus
Nepagailėjo.
Nei šaknys, nei grūdai
Neprašė kraujo,
Daigams užtekdavo rasos.

Gimtoji žemė –
Nežinomų kareivių bendras kapas,
Tik be liepsnos,
Be amžinos ugnies.
Į smiltį rausias užmiršimas
Ir seka mūsų pėdomis.
Į Sibirą ir į Australiją,
Į Mississauga
Ir į Čikagos
Kazmierines...

Tai kaip gali nepavydėt
Kadaise prie Alvido surastam
Ir ligi šiol nepamirštam
Broliui prancūzui,
Taip arti nuo tėvynės,
Taip netoli nuo Paryžiaus.

Susijaudinę klausėmės poetės Liūnės Sutemos skaitomų Henriko Nagio eilėraščių. Jos ypatingas kalbėjimas, intuityva padėjo vėl iš naujo pajusti poetinio žodžio gyvybę ir prasmę. Poetų eiles taip pat skaitė Algirdas T. Antanaitis ir Eugenijus Butėnas:

Yra pasaulis nuostabus, kurio
neranda niekas,
Nors turi jį savy, kankinasi dėl jo.
Dėl jo aš viską žemėje paniekinau,
Norėdamas ten vieną valandą
klajot.

(Alfonso Nykos-Niliūno „Eldorado“)

Dainininkė Aldona Stempuzienė-Švedienė padainavo „Prisijaukiesiu sakalą“, pagal Henriko Nagio žodžius muziką sukūrė Jonas Švedas. Išgirdome Algirdo T. Antanaičio skaitomą Henriko Nagio „Dedikaciją“ – tiems, kurie buvo ir kurių jau niekada nebebus.

Ir štai vakaro kulminacija – poetas Kazys Bradūnas, 1951 metais redagavęs *Žemę*, eina per salę, kyla į sceną, švytinčiom akim, gera, miela šypsena apdalina visus susirinkusius ir prabyla:

Kai vakaro maldoj prašau
kasdienės duonos,
Užlieja sielą man javų laukai.
Rodos, einu einu alsuojančiais
dirvonais,
Po kojų sklaidosi pavasario rūkai.

Atleiski, Viešpatie, kad šita
pilka taka,
Kad žemę taip svaiginančiai
myliu,
Ir kad širdis, Tau šitiek
tepasakius,
Pavirto vėl arimų grumsteliu.

(„Vakaro maldoj“, *Žemė*, 1951)

PO PAMALDŲ KANADOJE

Kiek daug pažįstamų veidų
Po pamaldų
Prie Hamiltono bažnytelės!

Štai pro duris
Išsina šventas Jonas,
Kadaise saugojęs Zanylos brastą
Iš Pajevonio einančiam namo...
Arteja... Sveikinas...
Taigi Šakių Alkevičius!

Toliau vėl dvi skarotos šventosios,
Tiesiog iš Obelupių kaimo kapinačių,
Abidvi kaip drožtė išdrožtos –
Tik pavardžių jau neprisimenu.

Isižiūriu –
Ar tik ne švento Jurgio veidas,
Matytas pakeliui į Vaisvilus
Po stogeliu prie ažuolo kamieno...
O jis man sako: Labas!
Apsikabiname –
Mūsų kaimynas Eidukys!

Ir kalbamės, ir šnekamės,
Ir nėra galo,
Kol išgirstu:
Važiuojame –
Ritutė ir Vytukas nerimauja,
Reik užksti.

Važiuojame...
O taip gailiuos,
Kad neužkalbinau
Matytos dar šventos Agotos,
Gal ji su savo duona
Būtų užgesinus
Nostalgijos žarijas.

Sustojame –
Ir jau mažieji šaukia:
McDonald's!

Agotos duonos nebus...

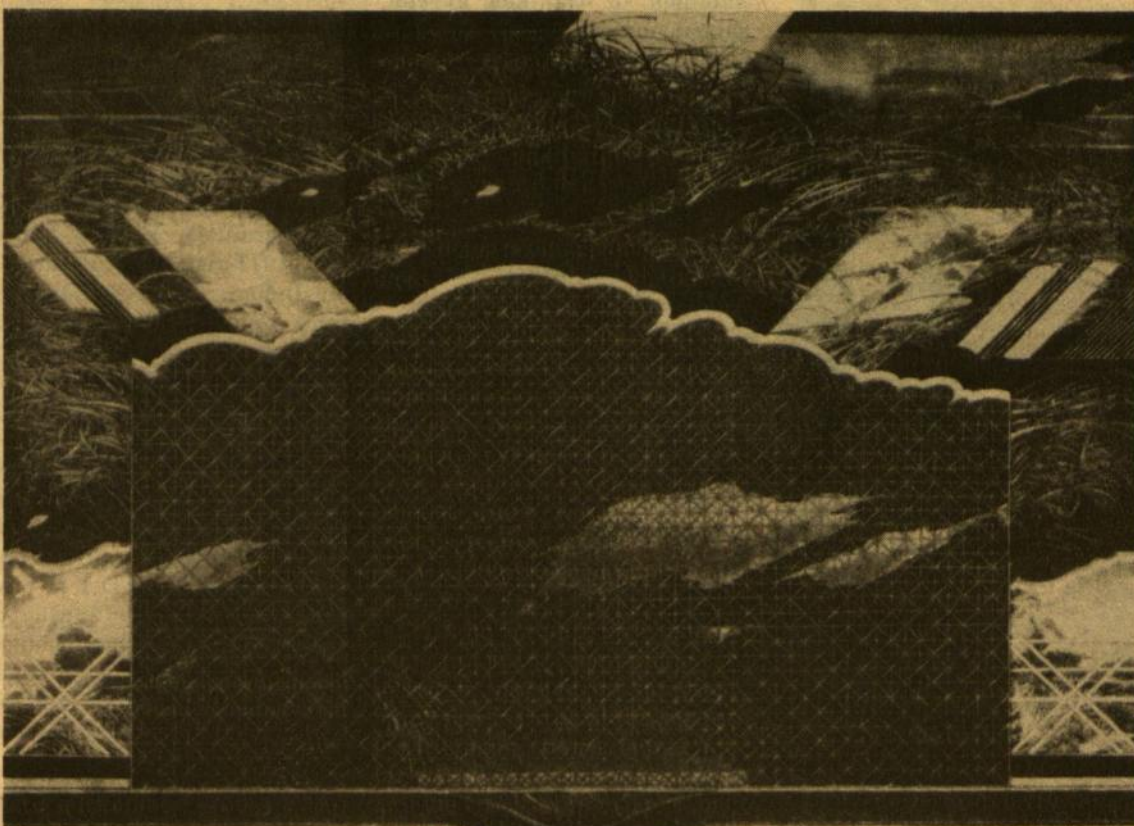
„Visiems mum, žemininkam, rūpėjo vienas daiktas“, – kalbėjo poetas – „kad mūsų lietuvių poezija, iki šiol turėjusi dainos tradiciją, nebūtų visą laiką tik dainuotinė, bet ir mąstytinė, ir tą mąstymą mums rūpėjo kaip nors nukelti į mūsų tautos giluminius klodus, į mūsų senąją kultūrą ir ieškoti šaknų liaudies kūryboje ir panašiai. Iš šitokių pastangų man susidėjo du eilėraščiai: „Nebaigtoji odė žalčiui“ ir „Herojiškoji mėnesiena Lietuvoje“.

Ir dar jis paskaitė eilėraščių iš „Prisikėlimo aštuonyčio“. Ir turim pritarti Juozui Girniui, užrašiusiam, kad „Bradūno visa poezija yra viena gimtosios žemės vizija“ ir kad „ši tikrovė ne praeitis, o niekada nenutrūkusį dabartį, lyg visada jis būtų išsaves tuo pačiu vaikystės oru...“

Jungtinis Montreal'io choras ir Ottawos mergaičių „Ramunėlė“, giedodami „Prisikėlimo himną“ pagal Henriko Nagio žodžius (muziką Aleksandro Stankevičiaus), užbaigė šį rimties ir susitelkimo, ilgesio, prisiminimų vakarą.

Menas yra reikalingas kaip tikėjimas, nes padeda gyventi. Ir šiandien, kaip niekad, labai svarbu prabilti apie žemę, apie tautos dvasią, o poezija turi žadinti tautos mąstymą, tautos dvasią, tikėjimą.

Lauksime devynioliktosios Poezijos dienų šventės jau kitais metais. Atiū rengėjams.

Birutė Stančikaitė

„Rūsti šviesa“, II, 1982

49 x 69 cm

Iš Lietuvos grafikų darbų parodos, vykusios Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicago'je, nuo gegužės 10 iki 26 dienos, Lietuvių muzikos šventės Chicago'je metu.

Pokalbis su dailininke Nele Žukauskaite-Zirnite

NIDA MISIULYTĖ

Čiurlionio galerijoje, Chicago'je, ateinantį penktadienį, birželio 7 dieną, atidaroma Nelės Žukauskaitės-Zirnite grafikos darbų paroda, vyksianti iki birželio 16 dienos. Parodą sudaro darbai, sukurti 1982-1991 metų laikotarpiu. Beveik visi jie yra buvę eksponuoti daugelyje parodų. Dailininkės darbai buvo rodomi Švedijoje, Norvegijoje, Danijoje, Suomijoje, Vokietijoje, Japonijoje, Jugoslavijoje, Lenkijoje, Prancūzijoje, o JAV — Kalifornijoje.

Nelė Žukauskaitė-Zirnite gimė 1959 metais Žemaitijoje, Akmenės rajone, Latvelių kaime. Dailę pradėjo studijuoti 1978 metais Dailės institute, Vilniuje. Pasikeitus gyvenimo aplinkybėms, mokslus tęsė Rygos meno akademijoje, kurią baigė 1984 metais.

Norėdama supažindinti čikagiečius meno mėgėjus su Nelės Žukauskaitės-Zirnite meno pasauliu ir jos kūryba, kreipiausi į dailininkę su keliais klausimais:

— Kokie tavo mėgiamiausi ir tau pačiai prasmingiausi kūriniai šioje parodoje?

— Kurie prasmingiausi ar mėgiamiausi — sunku pasakyti. Kiekvienas darbas, veikiamas žmogaus, turėtų būti prasmingas. Ne visada rezultatas pasiseka, bet svarbu laiku atrasta teisinga kryptis gyvenime, kūryboje. Mano darbų technika reikalauja daug kantrybės ir ištvermės. Būtų juokinga leisti valandų valandas uždaroje patalpoje beprasmiškai. Nemanau, kad racionalus priėjimas mene gali tarnauti kaip dvasinis penas. Daugelio „avangardistų pasipjaudymas“ plokštumoj man asmeniškai atrodo kaip besvoris, jokių kriterijų neturintis tikrovės konstatavimas. Tai tam tikras žmogaus prisipažinimas savo bejėgiškumo, savo silpnybės, valios stokos.

Jau nuo naujųjų amžių pasaulio suvokimo pagrindų yra žinoma: kokia yra žmogaus veikla, mintys, norai, tokie bus ir rezultatai, tokia bus jo evoliucija ir visos aplink jį kuriamos ateinančio gyvenimo sąlygos. Mokymas skelbia, kad „Dvasios psichodinamika yra Būties pagrindas“, kad visi atomai ir siūlės nėra paprasti materijos junginiai, nėra vien tik išsilavinimo būdas, bet — esminė Kosmoso psichodinamika. Dvasinis gyvenimas nukreipia atomą, verčia jį judėti. Labai sunku išlaikyti pusiausvyrą šiame chaoso pripildytame pasaulyje. Visi jaučiame, kaip ardomas

Nelė Žukauskaitė-Zirnite

gamtos dėsnių balansas, harmonijos ir gėrio suvokimas. Viena ir ta pati energija gali tarnauti kūrybiniam ar griaučiamajam tikslams. Vieną rankose — tai gėrio instrumentas, kitą — siaubingas naikinimo ir griovimo aparatas.

Menininko misija yra padėti sau ir kitiems. Visą savo gyvenimą žmogus turėtų sutvarkyti vieningam siekimui Tiesos, Šviesos ir Žinių. Juo aukštesnė organizmo sąmonė, tuo aukštesnės kokybės dvasinė energija ji sugeba gaminti. Šiame judėjime dalyvauja ne tik kiekvienas mūsų kūno atomas ir organas, bet taip pat „kiekvienas sekretijos išskyrimas, kiekvienas iškvėpimas formuoja psichinės energijos emanacijas. Kiekvieno žmogaus pareiga — rūpintis šios energijos kokybe. Jei žmonės suprastų, kiek reikšmingas yra kiekvieno alsavimas, tai rūpintis savo kvėpavimo apvalymu“ (AUM, 339). Kiekvieno veiksmas diktuoja sąžinė, ir kiekvienas gauna pagal savo sąžinę. „Sąžiningas darbas yra sąžinės vystymosi pagrindas, kitais

žodžiais tariant, psichinės (dvasinės) energijos veiklos pradžia“, skelbia Mokymas.

Tolesniam energijos formavimui, jos sukaupimui reikalingas pastovus, negailestingas darbas su amžinu siekimu judėti į priekį. Kuo aukštesnės kokybės energija įdedama į darbą, tuo greičiau ji turėtų pasiekti kitų širdis. Kaip sakoma „Gyvos etikos mokyme“, apie daiktus susiformavusi ar užkrauta dvasinė energija išlieka per tūkstantmečius. Jos nesunaikina ir neištrina nei laiko šimtmečiai, nei atstumai. Mano manymu, kiekvienas tikras meno kūrinys išspinduliuoja tokią energiją. Jėga, su kuria energija perduodama kitiems, nusako kūrinio vertę ir vietą po žvaigždėmis, o laikas liks tikruoju teisėju...

— Ar už tavo kūrybos slypi kokia nors filosofinė laikysena? Tavo darbuose matyti lyg ir aliuzijų ir krikščionišką egzistencializmą.

— Mano stebėjimai, svarstymai, mintys, išreiškiamos vaizdinio

meno priemonėmis, ir yra mano filosofija. Mane nepertrauktai kankina ligi šiol neišaiškintos mirties ir gyvybės paslaptys, materialaus ir fiziologinio gyvenimo klausimai. Nesistengiu atsakyti rast knygoje. Per save perfiltruojant milžinišką informaciją, teikiama aplinkos, intuityviai stengiuos pajauti, kuri mintis artiau tiesos. Nuo senų laikų didieji pasaulio mokytojai mokė pažinti save, mokė, kad Dievo pasaulis yra mumyse ir kad prie jo priartėti galima dvasinės jėgos pagalba.

Žmonės pasiruošę pripažinti, kad tikrai mumyse yra milžiniška jėga, bet ne kiekvienas pasiruošęs kopti tobulumo laiptais švariomis kojomis, švariomis mintimis ir tyra širdim. Yra daug būdų ir priemonių kaip padėti žmogui eiti teisingu keliu. Vienas iš jų — religija. Tie, kuriems ji labiausiai reikalinga, stovi nuolat. Man asmeniškai padeda kūryba. Tai mano religija, mano tikėjimas, mano malda, aukojant save per darbą.

— Kaip randi idėjas ir įkvėpimą, meno kūriniai? Ir kaip tai reiškiasi kūrybos procese?

Idėjos, mintys, vizualiniai jų rezginiai lydi mane visur. Ne visas jas imuosi įvykdyti. Dirbant cinko plokštėje prie vienos idėjos, mane pasiekia nauji impulsai, kuriuos nešioju savyje ilgai. Intuityviai tvarkau ir pertvarkau naujas idėjas, vizualinius regėjimus. (Nuo impulso kokybės priklauso energijos spaudimas.) Kai atsiranda įdomus loginis sprendimas ir indas prisipildo — imuosi darbo. Gimsta pirmieji eskizai popieriuje, kurie labai formaliai perkeliama į cinko plokštę, ir prasideda rimtas, pastovus, ilgai trunkantis darbas. Mane apima laiko fiksavimo, lyg ir sustabdymo, jo prailginimo iliuzija. Tai nuostabios akimirkos, kai iš juodos tamsos išnyra siluetai, ženklai ir vaizdai. „Norint sukurti pasaulį ir materijos chaotišką būseną sutvarkyti į realią formą, reikalingi du faktoriai — žodis ir forma. Žodis ir idėja yra vidinė būseną, bet forma regima išorėje“ (Bhakti Joga). Plokštumoje formuojamas ritmas mikroskopinių dalelių, kuris yra kaip ir vidinės energijos vibracijos atgarsis.

Paprastai nedidelis plotas, kuriame kuriu savo erdvę, padeda koncentruotis, sutelkiant visas jėgas, sulaukiant kvėpavimo. Man tai yra savotiškas apsisvalymo procesas, mano išpažintis, mano sąžinė. Jaučiuos skolinga už tai, kad gyvenu, jaučiu, matau, girdžiu... Žinau, kad turiu save atiduoti be gailės. Taip man pataria vidinis balsas. Kristaus nurodymas: kas neatskleidžia to, kas jam duota, tam bus atimta tai, ką jis turėjo. Mokyme sakoma, kad neišnaudota energija gali užbaigt evoliuciją su milžiniška eksplozija.

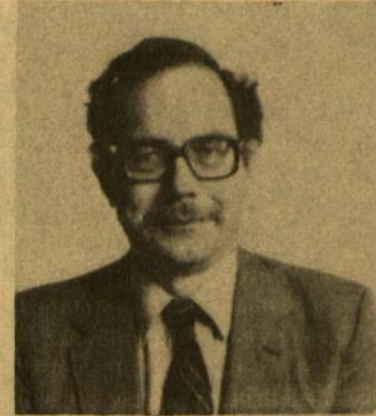
Anksčiau žmogus instinktyviai jautė poreikį atiduoti, palikti po savęs kitoms kartoms. Jis tvirtai jautė žemę po kojomis — numatė ir tikėjo ateitimi. O šiandien? Stovint ant bedugnės krašto, kai laikrodžių rodyklės, pametusios kryptį, pašėlusiai daužosi į visas puses, priversdamos ir žmonių širdis plakti savotiškai, mes visi dažniau atsigrežiam į praeitį, lyg apgailestaudami, lyg ilgėdamiesi ramybės ir harmonijos. Nemeždės svarstyklėse sveriamas mūsų planetos likimas. Jau daug kartų sakoma, kad jis yra žmonijos rankose. Šviesos ir tamsos jėgų varžybose ir kurių pusę atsistosis mes ir kam padėsime? Ar patys netapsim išdavikais? Norėtusi tikėti ateitimi, norėtusi nors šiek tiek padėti atrast jėgų tam tikėjimui kitiems...

Paskaita: Politinės partijos dabartinėje Lietuvoje

Birželio 7 dieną, penktadienį, 7:30 v.v. Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje Purdue universiteto profesorius dr. Julius Šmulskštys skaitys paskaitą (lietuvių kalba) „Politinės partijos dabartinėje Lietuvoje“.

Pagrindinė paskaitos prielaida yra, kad be stiprių politinių partijų neįmanoma sukurti demokratinės santvarkos. Taip pat, be politinių partijų negali efektyviai veikti valstybės valdžia, kurios įstatymų leidimo organai (parlamentas, miestų tarybos ir t.t.) atskaitingai bendradarbiauja su vykdomosios valdžios padaliniais (vyriausybė, burmistras ir t.t.).

Savo paskaitoje dr. Šmulskštys pažvelgs į dabartinę Lietuvos politinę diferenciaciją, ypatingą dėmesį kreipdamas į partijas, judėjimus, frakcijas, blokus ir koalicijas. Prelegentas bandys atsakyti į klausimą, ar kai kurių dabartinių partijų idėjiniai pagrindai tęsia nepriklausomos Lietuvos politinių partijų principus.

Dr. Julius Šmulskštys

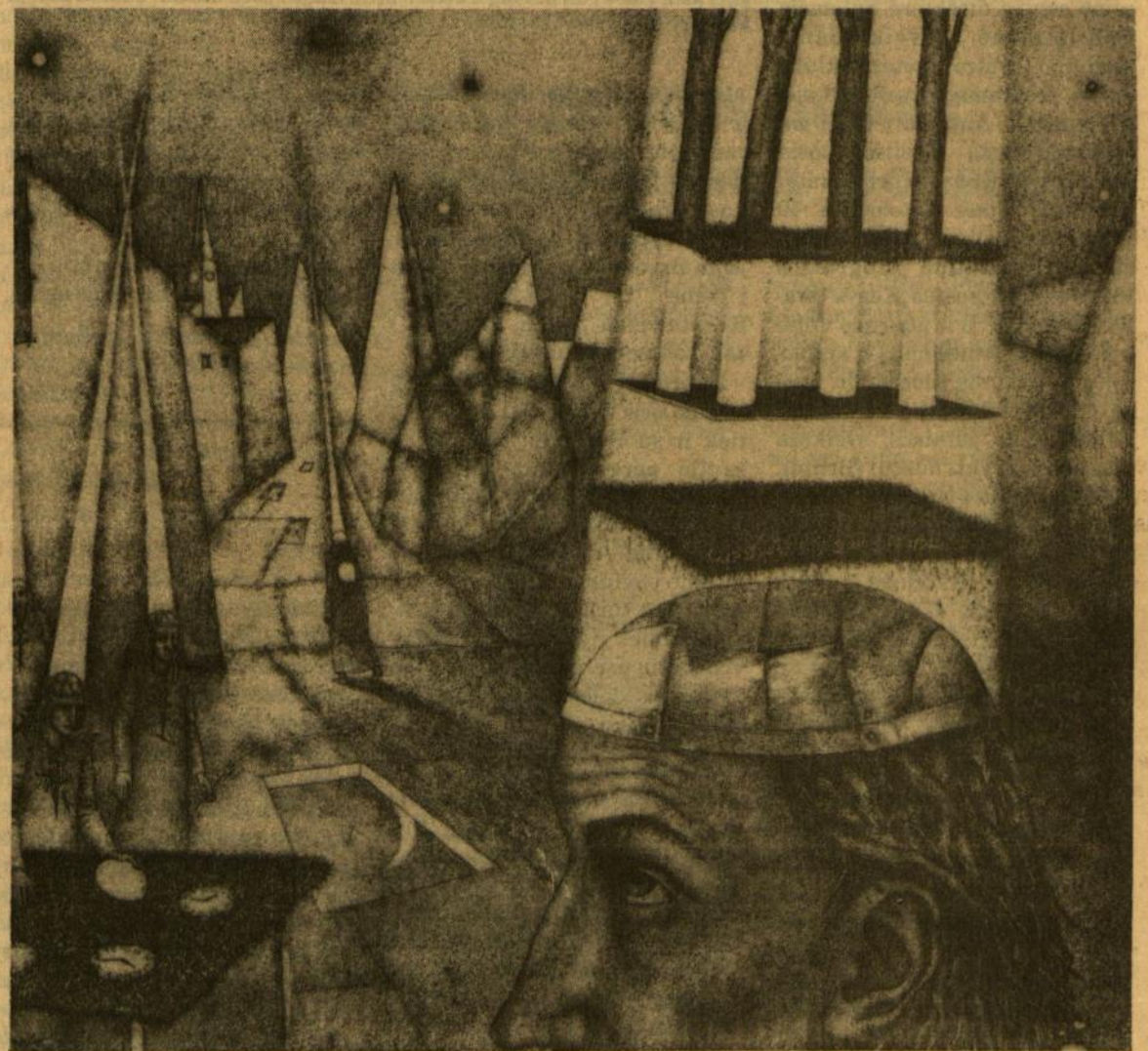
Paskaitoje bus apžvelgtas įvairių ateities perspektyvų klausimas — dešinėsios srovės: nepriklausomybininkų, krikščionių demokratų, tautininkų, demokratų, žaliųjų ir kitų; vidurinės srovės: daugiausia liberalų ir socialdemokratų, o taip pat ir kairiosios srovės: iš esmės darbiečių. Dr. Šmulskštys nušvies šių grupių politinius tikslus, jų santykius su

Sąjūdžiu, vyriausybė ir parlamentu. Prelegentas atsakys į klausimą, ar yra galima Lietuvoje dviejų partijų sistema, o jei taip, ar ji būtų naudinga. Kokia turėtų būti partijų rolė lietuvių tautos kelyje į nepriklausomą, demokratinę valstybę?

Paskaitininkas bandys palyginti Lietuvos politinių partijų pozicijas prieš ir po tragiškųjų sausio įvykių. Bus paliesti tokie klausimai, kaip partijų rolė Kazimieros Prunskienės vyriausybės „nuvertime“ ir šio įvykio pasekmės parlamento politinei įtakai. Prelegentas nušvies klausimą, ar sausio įvykiai Lietuvoje pagreitino politinių koalicijų formavimąsi, ar šie įvykiai padarė kokią nors didesnę įtaką tarptautiniams santykiams.

Dr. Julius Šmulskštys yra Purdue politinių mokslų profesorius, autorius daugelio mokslinių studijų apie marksizmo teoriją ir praktiką bei politinius santykius Lietuvoje ir kitose Rytų Europos šalyse.

Po paskaitos bus vaisės. Visi kviečiami pasiklausyti šios ypatingai svarbia tema paskaitos.

Nelė Žukauskaitė-Zirnite

Algimanto Kezio apžvalginėje parodoje

(Atkelta iš 2 psl.)

ir balto vandens. Įspūdingiausia, kad Kezyss pasiekė meninį efektą, „pagaudamas“ tikrą situaciją, nenuodijdamas chemikalais ir neretuosdamas.

1967 metais Algimantas Kezyss nufotografuoja „Resting. Chicago“, 1977-aisiais „Sculpture of an Indian, Colonial Williamsburg, VA“, nukreipdamas aparatą į viršų. Tuomet dar atsiktikinis šviesos efektų ir dramatiškesnių rakursų ieškojimas virto tikra

metamorfoze devintajame dešimtmetyje. Algimantas Kezyss atsigrežė į Dangų dėl paties Dangaus. Pajuto Kosmoso, gal Dievo, ženklą, besirandantį meniniu simboliu. Dėl jo buvo verta palikti jau įvaldytus panoraminis vaizdus. Naujojo, ypatingai platiakampio objektyvo skalė magiškai stabtelė ties begalybės ženklu. Tavo rankose raktas į begalines fantazijos ir išraiškos galimybes. Begalinė ryškumo zona — nuo, rodos, ranka pasiekiamų detalių pirmame plane iki padangės. Zonoje — monstais tapę pastatai, absoliučiai dehumanizuotos architektūros detalės, skulptūros, egzistuojančios tik Kezio

fotografijose. Gyvenime nėra tokios perspektyvos, nėra taip ryškiai fiksuoto vaizdo centro. Algimantas Kezyss ieško kontakto su Dangumi per aukštyn besiveržiančias dangoraizžių linijas (kuo didesnis objektas, tuo didesnės jo vaizdo pasirinkimo galimybės). Ne jų rolė svarbiausia. Jos tik rodo kryptį, rėmina Dangaus begalybę („45th Street and Lexington Avenue, NYC, 1981; „Toronto City Hall, Toronto, Ontario“, 1987).

Algimanto Kezio optikos suspaustos gyvenimiškos formos praranda masę — įgauna maksimaliai simbolišką skambesį. Tai jau kiti objektai, kuriems terūpi jų Vaizdo santykis su fotopopieriaus formatu. Kezio dėka „Cityscapes“ urbanistinės formos gali nusimesti utilitarinę atsakomybę ir žavėtis savo grynumu. Daugelyje devintojo dešimtmečio fotografijų: „Peace Form One, Sculpture by Daniel Le Rue Johnson at Ralph Johnson Bunche Park, NYC“ (1981), „Ad Astra, Sculpture by Richard Lipold at the National Air & Space Museum, Washington, D.C.“ (1987), „The Matsushita Pavillion, Tsukuba Expo'85,

„Tėkmė“, 1989 Ofortas

Japan“ (1985) ir kt. — staciakampiai transformuojasi į kūgius ir lyg kyliai sminga Dangun. Dviejų elementų — dirbtinio objekto vaizdo ir kosminės erdvės — lakoniškose kompozicijose tartum vyksta formų varžybos dėl dominavimo ir reikšmingumo. Anksčiau taupyta šviesa, pvz., nuostabiame „Villagescape, South Park City, Fairplay Co“ (1965) užlieja viską, išryškindama grafiškas detales ir kontūrus. Žaidimą faktūromis („Among Park Benches, Belleville, IL“, 1969; „Place Les Invalides, Paris“, 1962) keičia realios struktūros — esmės paieškos. Šiame procese autorius gilinasi į formos ir tūstumos, objekto ir erdvės, detales ir konteksto santykius. Ar gali būti kas geresnio už „TWA Terminal J.F. Kennedy Airport, New York, N.Y.“ (1984), „Amarillo National's Plaza Two, Amarillo, TX“ (1987), „Dawn Shadows, Sculpture by Louise Nevelson, Chicago“ (1986)?

Vieninteliame parodos autoportrete Algimantas Kezyss mažas, storas, bet iš tikrųjų lietuvių meno istorijoje jis jau išvarė ir tebevaro Heraklio vertą vagą. Tokius galima suskaičiuoti vienos rankos pirštais. Todėl — visi į parodą, draugai!

Nelė Žukauskaitė-Zirnite

„Kaiba“, 1988 Ofortas